

gesztív, önmagán túlmutató érvényű komplex műsor jött így létre, figyelmeztető felkiáltás a háború, minden idők háborúi ellen, közös „művészeti szertartás” az emberséget, a békéért. Egy olyan együttestől, amely nevében a *honvéd* szót viseli, szebbet és méltóbbat el sem lehet képzelni. Szintén érzékenység jele, hogy a helyszín a Nemzeti Múzeum díszterme volt.

Nem vagyok feltétlen híve annak az esztétikai irányzatnak, amelyet a Négyek (illetve ma már Ötök) képviselnek, s ezt itt és most azért is érzem fontosnak előrebocsátani, mert ennek fényében talán még hitelesebb lehet az egyértelmű elismerés, sőt lelkesedés, amellyel erről a három műről beszámolni készülök. Igazi zenék voltak ezek: tartalmasak, megmunkáltak, szenvedélyesek – olyanok, amelyeknek akadnak felemelő, sőt megrázó pillanatai is. Mindhárom mű zenei nyelve a kortársi dallam- és harmóniavilágot a múlt stílusával elegyítő eklektika. Mindhárom műre jellemző a nagy zenekari és kórustuttik alkalmazása, az erő, a sodrás, a nagy hangzástömeg dra-

maturgiai hatásának kihasználása. Ha a múltidéző-műtfeldolgozó keverék-idióma stílárís pilléreit kell megnevezni, ezeket Gyöngyösinél Bartók és Szokolay, Selmeczinél Mahler és Kodály, Csemiczkyénél Liszt és Stravinsky stílus emlékeinek megjelenése képviselte.

Gyöngyösi *Katonasíratója* ragadott meg legkevésbé, de kétségtelen, hogy ez is fontos, jelentős alkotás. A három közül ez mutat népzenei hatást, ami logikus is, hiszen a darab népi szövegeket dolgoz fel. Selmeczi *Te Deum*-ában egy remek dramaturgiai ötlet a legfontosabb: a mű formáját meghatározza, hogy a *Te Deum* latin szövegét, amelyet a férfikar recitál, háromszor megszakítják a *Jelenések könyve* négy női szólista hangján magyarul elhangzó bibliai részletei, s ez a két anyag, a tuttik és a szólók, a latin és a magyar textus váltakozásának ritmusa adja meg a mű – ha úgy tetszik, egy vokális concerto – alapülkttetését. Csemiczkyénél a két pillért Liszt és Stravinsky hangzásvilágában, zenei magatartásában véltem felfedezni: az ő művének legfontosabb ére-

nye a vállalt szenvedély, a bátran érvényesített pátosz, amely, bár a mélységről énekel, magasba emelte és sötét izzással telítette a koncert legvégének hangulatát.

Ámulva hallgattam, milyen kitűnő szólisták kaptak feladatot a három műben. Csak hölgyeket foglalkoztatott a Honvéd Férfikar markáns hangzásának előterében a három zeneszerző. Gyöngyösi darabjában *Kersák Edina*, Selmecziében *Stefanik Márta*, *Kempff Márta*, *Busa Gabriella* és *Uitz Orsolya*, Csemiczkyében *Kun Ágnes Anna* lépett pódiumra. Hangminőségük, intonációs igényességük, szövegmondásuk olyan egységesen magas színvonalú volt, hogy nem is emelhetek ki senkit a felsorolásból. Strausz Kálmán a műveket méltó hevülettel és részletgazdagsággal életre keltve, teljes kompetenciával vezényelt, a MÁV Szimfonikusok szuggesztíven, gazdag hangzással játszottak, a Honvéd Férfikar pedig azzal az érces zengéssel szólalt meg, amelyet oly sokan szeretünk, és amely az együttesnek a magyar zeneéletben már hosszú idő óta vonzó védjegye. (Csengery Kristóf)

Könyv

Dohnányi amerikai évei

Manapság talán már nem kell bizonygatni, hogy Dohnányi Ernő (1877–1960) a 20. századi egyetemes zenetörténet egyik emblematikus alakja volt. Művészetének nagyságát nemcsak Magyarországon, hanem Európában és az amerikai kontinensen is elismerték. Sokoldalúságára jellemző, hogy zongoraművészként, zeneszerzőként, kamaraművészként, karmesterként és művészképzős hallgatók zeneakadémiai professzoraként egyaránt meghatározó munkásságot tudhatott magáénak.

Dohnányi a 2. világháború előtt az egyik legbefolyásosabb szereplője volt Magyarország kulturális életének, hiszen az ő kezében futottak össze a zenei élet szálai. Az Operaház igazgatói székét kivéve minden fontos zenei pozíciót Dohnányi Ernő töltött be: 1919-től a Filharmóniai Társaság elnök-karnagya, kétszer is főigazgatója volt a Zeneakadémiának (1919-ben, majd 1934–1941 között), 1931-ben pedig a Magyar Rádió zenei osztályának igazgatójává nevezték

ki – 1943-ban Dohnányi aktív közreműködésével alakult meg a Rádiózenekar is. A sikeres, csillogó pálya azonban szinte egyik napról a másikra összeomlott, mikor 1944. november 24-én családjával együtt elhagyta Magyarországot. Biztos egzisztenciáját elvesztve öt év keserves bolyongás kezdődött, melynek állomásai: Ausztria (Bécs, Neukirchen am Walde, Kitzbühel), Argentína (Buenos Aires és Tucuman), végül az Amerikai Egyesült Állomokban, a Florida-állambeli Tallahassee-ben telepedett le és ott lelt exodusa után nyugodt életre.

Több mint félszázad távlatából most már biztosan tudjuk, hogy Dohnányi életének és – ezzel együtt szoros összefüggésben – művészi pályájának tragédiáját jelentette, hogy hatvanhét évesen elvesztett mindent, ami számára fontos és kedves volt: házat, házat, biztos megélhetést, állást és fellépéseket. Elszakadt Magyarországon maradt családtagjaitól, munkatársaitól és barátaitól. Azonban nemcsak ezeket kellett nélkülöznie: a zeneszerző-zongoraművészt 1945 után igaztalanul háborús bűnökkel vádolták, aminek átkától voltaképpen élete végéig nem tudott szabadulni. Megbélyegzett

lett. Korábban a legnagyobb hangversenytermek ünnepelt sztárját már nem – vagy csak igen ritkán – hívták rangos fesztiválokra és presztízst jelentő koncertfellépésekre. Sajnos, nemcsak a nagyvilág tagadta meg. Hazájában sem játszották műveit, mi több, tiltólistán volt, és életművének kutatása is csak halála után mintegy ötven évvel kezdődött el a forráskutatásokkal, majd az ezek eredményeire épülő egyre nagyobb számú publikációkkal. Az 1990-es évektől kezdődően szinte valóságos Dohnányi-renezszánsz indult el, és – bár szellemi öröksé-

gének történelmi rehabilitációja olykor megtorpan, mégis – a munkásságával kapcsolatban született és születő tudományos munkáknak köszönhetően – mára már sokkal árnyaltabb és sokrétűbb Dohnányi-képpel rendelkezünk. A valóság feltárásának és interpretálásának tudományos igényével született meg Dohnányi (észak-) amerikai éveinek krónikája is, melyet Kusz Veronika (*1980) monográfiája mutat be sokoldalúan a Rózsavölgyi és Társa *musica scientia* sorozatának részeként.

A könyv előzménye a szerző 2010-ben, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen megvédett doktori disszertációja. Jelen kötet az értekezést könyvformába átdolgozva – elsősorban az elmúlt években hozzáférhetővé vált amerikai forrásoknak köszönhetően – a legújabb kutatási eredményekre támaszkodva számos, eddig ismeretlen adalékkal szolgál az olvasó számára. Kusz Veronika hatalmas mennyiségű primer forrást vizsgálva, azokat objektíven értékelve voltaképpen elsőként ad átfogó képet Dohnányi, az ember és a művész utolsó évtizedéről.

A 360 oldalt számláló könyv két nagy részre tagolódik, melyeket egy részletes, több szempontú függelék egészít ki. Az *I. rész: Amerikai évek* című szakasz Dohnányi, a tanár, az előadóművész és a zeneszerző bemutatására koncentrálna. A könyv érzékletesen ábrázolja Dohnányit, a magánembert

is. Az olvasásra figyelemfelkeltő fejezetcímek hívogatnak (Például: *Érvényesülési harcok: politikai vádák és koncertsikerek; Egy ország mestere; Az „utolsó romantikus zongoraművész” az emigrációban; Korszerűtlen népszerűség – Dohnányi amerikai műve*). A történelmi tényeken túl sok intim érdekességgel is megismerkedhetünk e fejezetekben. Ezekből a teljesség igénye nélkül néhány: megtudhatjuk például, hogy az idős Dohnányi szabadidejében szeretett ágyban olvasni; szerette a mákos édességeket; 1952 karácsonyán egy tanítványától aligátort kapott ajándékba. Tájékozódhatunk komolyabb dolgokról is, többek között arról, milyen volt, hogyan változott Dohnányi anyagi helyzete, hány órából állt az egyetemi órabeosztása, milyen tárgyakat tanított, hogyan, kiknek a segítségével harcolt az ellene felhozott koholt vádák ellen, milyen művészi barátságokra alapozva indította el ottani előadói karrierjét. A könyv első része arra a kérdésre is választ keres, mi váltotta ki és az egykor ünnepezt sztár hogyan élte meg művészi elszigeteltségét, elhallgattatását. Az elmaradt siker ugyanis nagyrészt a politikai rágalomhadjáratnak volt köszönhető. Egy másik, lehetséges ok szerint azonban a mellőzés feltételezhetően a miatt következett be, hogy Dohnányi konzervatív, későromantikus zenei stílusa nem volt ínyére a korabeli New Yorknak.

„Érdekes a párhuzam Bartókkal, aki 15 évvel korábban járta be kálváriáját Amerikában. Bartók avantgárd zenéje az akkori New Yorknak még túl sok, Dohnányi zenéje másfél évtizeddel később már túlságosan ódivatú volt” – fogalmaz Kusz Veronika. A könyv egyik nagy erénye, hogy a szerző „hangosan gondolkodik”, lehetséges alternatívákat ad, párbeszédre invitál, továbbgondolásra készíti az olvasót. Az első rész ékessége a gazdag fényképanyag, mely teljesebbé teszi, egyben illusztrálja a Dohnányi mindennapjait bemutató szakaszokat.

A *II. rész: Amerikai művek* az első részhez képest jobban támaszkodik a disszertáció anyagára. A szerző tudományos igénnyel, részletesen elemzi az ebben az időben keletkezett műveket. A *2., c-moll hegedűverseny* (op. 43 – 1950), a *Three Singular Pieces* (op. 44 – 1951), a *Concertino hárfára és kamarazenekarra* (op. 45 – 1952), a *Stabat Mater* (op. 46 – 1952), az *Amerikai rapszódia* (op. 47 – 1953), a fuvalára komponált *Ária és Passacaglia* (op. 48/1-2 – 1958) elemzése sok szép kottapéldával, részletes táblázatokkal kiegészítve segítik az olvasót a jobb megértésben. Az analízisek arra is kísérletet tesznek, hogy Dohnányi zeneszerzői munkásságát beilleszték az egyetemes zenetörténeti kontextusba, és lehetséges magyarázatot adnak a 2. világháború utáni időszak új zenei reflexióihoz képest anakronisztikusnak tűnő kompozíciók vegyes fogadtatására. Olvasásra hívogató fejezetcímekben itt sincs hiány, álljon példának kettő: *„From the New World” – Dohnányi amerikanizmusa; és Metrumok, macskák, ütőhangszerek – három egyedülálló zongoradarab.*

A Függelék négy része fontos adatokat ad az érdeklődőnek Dohnányi életének 1949–1960 között eseménytörténetéből és hangversenyeiről (dátumokról, helyszínekről és a játszott repertoárról), a könyvben szereplő személyek és fogalmak visszakeresését pedig hasznos név- és tárgymutató segíti. Kusz Veronika monográfiájának megjelenése nagy érték a Dohnányi-kutatás számára, eredményei jelentősen hozzájárulnak ahhoz, hogy Dohnányi-képünk elfogulatlanul, ugyanakkor előítéletektől mentesen értékelhesse a művész amerikai időszakát. Őszintén reméljük, hogy nyomában a zeneszerző-zongoraművész életének többi korszaka is hamarosan elérhetővé válik majd a Dohnányi munkássága iránt érdeklődők számára. (*Kusz Veronika: Dohnányi amerikai évei. Budapest: Rózsavölgyi és Társa Kiadó, 2015.*)

Kovács Ilona

TISZTELT OLVASÓNK!

Több, mint két évtizede jelenik meg folyamatosan szaklapunk, amely eljut a magyar szimfonikus zenekarokhoz, zenei intézményekhez, könyvtárakhoz és azokhoz, akik érdeklődnek a zene iránt, de arra is kíváncsiak, hogy miként működik egy zenekar, milyen szakmapolitikai döntések befolyásolják azokat a teljesítményeket, amelyek révén egyre értékesebb és magasabb színvonalú hangversenyeken vehetnek Önök részt.

LEGYEN 2016-BAN IS ELŐFIZETŐNK!

A

zeneKar

a Magyar Szimfonikus Zenekarok Szövetségének, valamint a Magyar Zeneművészek és Táncművészek Szakszervezetének közös szaklapja, amely a Magyar Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg évi 6 alkalommal

Éves előfizetőknek postaköltséggel együtt:

Összesen 3500 Ft/év

Rovatainkban foglalkozunk

a magyar és külföldi zenei közélet aktuális történéseivel, szakmai érdekességekkel, hangversenykritikákkal, zenetörténeti írásokkal, szakszervezeti témákkal, jogvédelemmel, hangszer-történettel, oktatással, a zenészek egészségi bántalmaival, illetve azok megelőzésével és gyógyításával, valamint közöljük a Magyar Szimfonikus Zenekarok Szövetsége tagzenekarainak hangverseny-programjait és próbajáték felhívásait.

Innen megtudhatja, mi történik a hangverseny-pódiumon és mögötte!

Megrendelhető e-mailben: info@zenekarujzag.hu